

RELIGION AND YOUNG PEOPLE

Summary

The subject under discussion in this article is about the young from the biblical point of view where youth always means a chance. Already in the Old Testament God commits his liberation designs to young people. The author defines the Gospels as »a dream of the future« in the sense that they aim at always new and better life. This is why whoever lives according to the Gospels remains always young. Young people in Church are the guarantee of her youth. For the pastoral work among young people, the author emphasizes, the Church must know their needs because it is not only a question how to lead them to Church but also how they themselves should renew the Church in a constructive way.

Mihály Szentmártoni

MLADI U SVIJESTI ODRASLIH

Gotovo je nemoguće da odrasli *objektivno* pišu ili govore o mladima. Uvijek naime, postoji opasnost da govorimo ne o njima, nego o našoj predodžbi o njima. Razlog za to treba tražiti u činjenici da mladi svojom pukom prisutnošću uzburkaju u odraslima duboko potisnute, zaboravljene ili zataškane osjećaje i uspomene, zbog čega većina odraslih bježi u obrambeno ponašanje. A poznato je da je najuspješnija obrana protunapad: kritika, podcjenjivanje ili izravni napad.

Prema rečenome, nimalo nas ne iznenađuje tvrdnja da je svijet odraslih u svojim osjećajima prema mladima — a, prema tome, i u svojim postupcima i stavovima — podijeljen. Zanimljivo je promatrati stav odraslih prema mladima: u početku će im se diviti, da bi uskoro zatim kritizirali; katkad imamo dojam da živimo u društvu koje je sasvim usmjereno prema mladima, koje ih gotovo obožava, da bismo potom začuđeno primijetili kako isto to društvo žestoko kritizira mlade, dapače, gotovo ih odbacuje i prezire. Ako, dakle, želimo bar donekle objektivno govoriti o mladima, onda moramo prije svega raščistiti u sebi ove podvojene osjećaje. Ne tvrdimo da sad svatko od nas mora otići na psihoterapiju, nego je već mnogo i to ako ih posvijestimo i zauzmemo kritički stav prema vlastitim stavovima i sudovima: nisu uvijek izražaj stvarnog stanja nego katkad projekcija našega vlastitog nutarnjeg svijeta. Stoga ćemo u ovom predavanju

pokušati uočiti neke najčešće predrasude o mladima i osjećaje koji se u nama javljaju u njihovoj prisutnosti.

Obožavana mladost

Ne treba mnogo oštroidnosti da bismo uočili kako naša civilizacija stavlja mladost na pijedestal idola. Ova se pojava odaje u različitim varijantama.¹

Prvo, odrasli će učiniti sve moguće i nemoguće kako bi što duže ostali mladi. Što to drugo znači nego da se dive mladosti, smatraju je najvećom vrednotom, a boje se starosti. Kozmetička je industrija savršeno jasno uočila ovu silnu ljudsku težnju za trajnom mladošću pa zgrće bajoslovan novac obećavajući vječnu mladost s pomoću najrazličitijih kozmetičkih preparata, revitalizatora, plastičnih operacija itd.

Drugo, roditelji svoje najljepše i najplodnije godine žrtvuju svojoj djeci. Još ne tako davno djeca, odnosno mladi od 10 do 15 godina već su zarađivali svoj kruh, pa su i u materijalnom smislu bili korisni članovi svoje obitelji. Danas se ova dob osamostaljenja toliko odužila da se neki roditelji moraju brinuti o svojoj djeci sve do mirovine pa i dalje. Međutim, osim ove sociološke pojave, postoji i jedna psihološka: živimo u doba kada je dijete u središtu svačije brige. »Sve za dijete!« — glasi geslo. A to »djetinjstvo« traže i do 20. — 25. godine života! Ova prevlast djeteta našla je odjeka i u Crkvi: katkad možda pretjerujemo u svojim govorničkim uskljcima kad ističemo i ponavljamo kako obitelj i brak dobivaju svoj smisao od djeteta. Naravno, to se može ispravno shvatiti, ali katkad susrećemo i patološke slučajeve, kad roditelji gotovo potpuno zanemare kultiviranje vlastite ličnosti, jer život žive samo u funkciji i službi djeteta. Neopravdanost takve »ovisnosti« o djetetu pokazuje se kad djeca jednoga dana odrastu i napuste obitelj: roditelji gube svoj identitet i smisao svojeg života. Zdrava ravnoteža između brige za dijete i brige za sebe to je potrebna buduća da roditelji odgajaju u prvome redu svojom osobom, a ne onime što govore ili rade.

Treće, većina današnjih roditelja smatra današnju mladež »dobrom djecom«. Prema istraživanjima Gallupova instituta 95% današnjih roditelja zadovoljno je svojim odnosima s adolescentima. Naprotiv, samo 4% tuži se da ne znaju što započeti sa svojom djecom.

Napokon, činjenica je da današnji mladi nisu više onako ratoborni kao što su bili šezdesetih godina, premda im idealizam ne nedostaje ni danas. Današnje mlade više zanimaju društveni problemi (mir, ravnopravnost, pravda) nego izravna promjena društvenih struktura. Sve više odbacuju materijalizam, a traže društvo u kojem bi se mogle ostvariti i ta-

¹ RICE, P. F., *The Adolescent: Development, Relationships and Culture*, Allyn and Bacon, Boston 1981, 4 seqq.

kve vrijednosti kao što su ljubav i humanizam. Karakterizira ih veća jednostavnost i potraga za životnim smislom. Ukratko: u svijesti odraslih predodžba o današnjim mladima u biti je *pozitivna*. Ali ne sasvim! Jer u svakom odraslom postoji i jedna negativna predodžba o mladima.

Obezvrijeđena mladost

U svakom odraslom živi i niz predrasuda i negativnih osjećaja prema mladima. Najblaže rečeno, mnogi će odrasli reći da su se razočarali u današnjim mladima. Ali stvarno ima od toga i nešto više: zavist, katkad prava mržnja. U općoj predodžbi mladi su oslikani kao buntovni, nemovalni, prljavi, neodgovorni, kao osobe koje zanima samo uživanje, jedina im je zabava seks, rock-koncerti, pušenje i zaglušujuća glazba. Na temelju toga mnogi odrasli današnju mladež smatraju »problematičnom djecom« i sažalijevaju ih kao »neuspjelu generaciju«. Promotrimo izbliza ove predrasude.

Današnji su mladi razmaženi i bezvoljni — to je prva predrasuda. Ona živi od jednostavne činjenice da danas u prosjeku ipak bolje živimo nego u doba kad su današnji, odrasli bili mladi. Ništa logičnije nego da današnji mladi žive u većem komforu, u boljim uvjetima nego prijašnje generacije. U odraslima lako izaziva zavist što sve to nije bilo dano njima u njihovoj mladosti. No iz toga još ne slijedi da su današnji mladi razmaženi i bezvoljni. A ako su razmaženi, onda je to u velikoj mjeri i »griješ« roditelja, jer nitko se neće razmaziti sam od sebe, nego ga je netko razmazio. Na žalost, mnogo roditelja djecu odgaja uistinu tako da ih upravo natjeraju da budu razmaženi. Time ne ničeemo da doista nema razmažene omladine. No jednako je istina da su danas još u većini oni mladi kojima nedostaju osnovni uvjeti za vedru mladost i čiji roditelji nemaju baš mnogo razumijevanja za njihove specifične probleme. Stoga su »razmaženost i bezvoljnost« stereotipne kategorije koje se ne mogu jednoznačno primijeniti na sve današnje mlade.

Današnji mladi su neodgovorni — također je jedna od stereotipnih kategorija kojom opisujemo današnju mladež. Ne uče, ne rade, ne trude se, ne znaju vrednovati (cijeniti) novac itd. U zapadnim zemljama pedagozi i psiholozi ovu nebrigu mladih za stjecanjem pripisuju odbijanju protestantske etike, koja je apsolutizirala rad i napor, a nerad i bezbrižnost smatrala grijehom.² Ta je etika stvorila kapitalističko društvo sa svojim bogatstvom i potrošačkim mentalitetom. Nerijetko susrećemo mlade koji se tuže: »Moje starce zanima samo novac, to im je sav život.« Zbog toga oni roditelji koji su smisao svojeg života uistinu vidjeli u tome da stvore solidne materijalne temelje, osobito ako su to racionalizirali time da sve to rade »za djecu«, jasno je da su takvi roditelji ogorčeni pred dje-

² RICE, *nav. aj.*, str. 7.

com koja to ne cijene i koja odbacuju takvu etiku optužujući ih da su lijeni, neodgovorni i da ne žele raditi. Istina je, međutim, da današnji mladi ne nječu vrijednost rada. Prema jednom ispitivanju, 82 % mladih pozitivno se odnose prema radu. Mnogi mladi ne rade zato što ne mogu naći prikladan posao, a mnogi se upisuju na fakultete, jer se boje onog mučnog trenutka kad bi morali početi tražiti posao. Jasno da studenti s takvom motivacijom jedva kad završe započeti studij u redovnom roku, ako uopće i završe.

Današnji su mladi hedonisti — traže samo užitak. Neki je otac ovako opisao svojeg sina: »Samo ga užitak zanima: djevojke, ples, disko. Ne znam hoće li ikad biti od njega išta?« Možda ima nešto istine u ovome. Ali ne smijemo zaboraviti ni to da su odrasli uvijek, svaku generaciju mladih, optuživali za hedonizam, što je dovoljan razlog da se zamislimo ne radi li se i ovdje o predrasudi? »Nemorálnost« u rječniku odraslih obično se odnosi na seksualni moral, konkretno na veću slobodu mladih na tom području. Jedan se mladić ovako tužio: »Kad pokažem zanimanje za neku djevojku, moji se roditelji odmah uplaše da će ona ostati trudna.« Francuski katolički dnevnik *La Croix* prije nekoliko godina proveo je anketu među mladima. Jedno od pitanja bilo je i ovo: »Može li se voljeti s 15 godina, tj. da li je zamislivo prijateljstvo između mladića i djevojke?« Šesnaestogodišnja Jasmin odgovorila je ovako, a njezin odgovor vjerojatno bi bio istovjetan odgovoru mnogih mladih: »Moji roditelji smatraju da, ako mladić i djevojka nekamo odu zajedno to uvijek završava katastrofom. Znam da s 14—15 godina još ne možemo biti par, aH se možemo voljeti, zar ne? Moji me roditelji ne razumiju i potreban mi je netko tko me razumije i podržava.« Jesu li, i koliko, današnji mladi »slobodniji« u seksualnom moralu od svojih roditelja, bilo bi teško razlučiti bez pozitivnih podataka. Imamo, međutim, podatke s obzirom na stav mladih prema braku. Dvije trećine mladih predbračne odnose smatra nemoralnim, a čak visokih 90 % misli da su ljubav i odgovornost za druge vrlo visoke vrijednosti (anketa Yankelovich, donosi Rice).

Mladi su buntovni — slijedeća je predrasuda. Ne slušaju roditelje i starije, ne prihvaćaju ponuđene vrijednosti i programe, ne žele se poistovjetiti sa svijetom koji su drugi stvorili. Nema sumnje da u mladima ima bunta, ali danas više nisu ni izdaleka toliko neumoljivi kao što su bili šezdesetih godina. Još se manje bune u organiziranom obliku. To pak što kritiziraju vrednote koje im nude roditelji i općenito odrasli još ne znači bunt, nego spada u dobrodošle pokretače društvenih promjena i napretka.

Uzburkani osjećaji odraslih

Kad bi trebalo da na brzinu, bez razmišljanja, odgovorimo na pitanje: Kakve osjećaje u vama probuđuje susret s mladima?, vjerojatno bismo se našli u nedoumici. Možda bismo rekli: razočaranje. No, ako dublje analiziramo taj osjećaj, onda ćemo uočiti da se radi o vrlo složenom osje-

čaju s mnogo komponenata. Mladi u odraslima bude čitav niz osjećaja: strah, ljubomoru, zavist, ogorčenost itd.

Prvo, mladi svojom prisutnošću podsjećaju odrasle, osobito svoje roditelje, na neke stvari: uspomene i iskustva, koje bi ovi rado izbrisali iz sjećanja. Oca, koji je u mladosti bio kukavica i slabić, njegov dugokosi, samouvjereni i do nerazboritosti smioni sin podsjeća upravo na tu njegovu slabost i on osjeća stid. Majka, koja je svoju kćer začela prije vremena, sjeća se svoje mladosti kad vidi prve heteroseksualne kontakte svoje kćeri pa nerijetko reagira nerazumno strogo. Ili, ako je netko sebe u mladosti ili općenito u životu smatrao genijem, to će htjeti nadoknaditi u svojoj djeci: neuspješan otac od sina želi učiniti velikog čovjeka, majka od kćeri. Ukratko: kad mladi svojim ponašanjem ili stavovima podsjećaju roditelje na njihove promašaje, slabosti i neuspjehe, to u njima izaziva tjeskobu i osjećaj stida, od kojih se nastoje obraniti na bilo koji način, budući da su ti osjećaji neugodni i potkopavaju vlastitu samosvijest. Poznata je uostalom pojava da vrlo »otkračeni« mladi poslije postaju vrlo strogi i moralistički nastrojani roditelji.

Drugo, mladi predstavljaju opasnost za osjećaj sigurnosti odrasle osobe: osjećaju se ugroženi upravo u ulozi odrasle osobe. Nijedan odrasli neće se lako pomiriti da se neki »žutokljunac« pokaže ljepšim, uspjelijim, pametnijim od njega »odraslog«. Stariji radnici ne vole mlade radnike i sve će učiniti da dokažu kako oni mogu isto toliko koliko i ovi »današnji mladi«, ako ne i više. A između starijih i mlađih, ljepših tajnica i službenica razvio se pravi tihi rat. Odrasli ne vole da se mladi natječu s njima. To ih podsjeća na njihovu dob i postaju nesigurni. Da bi obranili sliku o sebi, svoje samopoštovanje, pribjegavaju obrambenim postupcima, prije svega napadu.

Treće, ljubomora i zavist dostatni su razlozi za neprijateljstvo. Jer, bez obzira na to koliko je neki odrasli uspješan i sposoban, jednu prednost mladosti nikada neće moći ponovno steći: upravo mladost. Strah od starenja toliko pritišće današnje ljude da odrasli jednostavno zavide mladima. To se možda najbolje pokazuje u modi. Poznato je da modu diktiraju mladi. Ako je neka nova moda, npr. stU frizure, haljine i si., previše izazovna, onda će prva reakcija odraslih biti kritika i odbijanje. Mladi se tome, naravno, raduju i to ustrajnije tjeraju svoju modu da bi i na taj način demonstrirali svoju neovisnost. Ali i odrasli polako preuzimaju novu modu, imitiraju mlade misleći da će time i oni postati, ili bar izgledati mlađi. Sjetimo se samo mnini-suknje, traperice, punk-frizure; najprije ih prihvaćaju »tinejdžeri«, zatim dob polako raste, sve dok ih ne prihvate i osobe iznad tridesete. I što se tada događa? Kad mladi vide da ih odrasli imitiraju u njihovoj modi, oni je napuste da bi kakvom novom modnom ludošću natjerali u očaj odrasle koji silom hoće biti mladi. Jedno nikad ne smijemo zaboraviti, ako ne želimo ispasti smiješni: što god jedan odrasli učinio na području mode, koliko god se u vanjskim manirima nastojao prilagoditi mladima, oni ga nikad neće prihvatiti kao jednog od sebe.

Četvrto, odrasli se boje da će izgubiti kontrolu i vlast nad mladima, a time ujedno i svoju roditeljsku funkciju, za koju vjeruju da im pripada upravo po dobi. Stoga, što su mladi izazovnije, što su neovisniji, to su odrasli, osobito roditelji i odgajatelji nesigurniji s obzirom na svoju funkciju. Takav nesigurni roditelj ili će zapustiti svoju odgajateljsku funkciju, ili će učiniti još jedan zadnji očajnički pokušaj da spasi svoj autoritet drastičnom strogošću. Naravno, obadva su pokušaja rješenja promašena. Mlade najprije treba razumjeti, tek onda možemo ih odgajati.

Jedna od neposrednih posljedica ogorčenja odraslih prema mladima jest to da ih isključe iz svojega svijeta. Ovo možda zvuči neobično jer smo naviknuli na suprotno, tj. da mladi bježe od odraslih. Već smo naveli anketu dnevnika *La Croix*. Među pitanjima bilo je jedno i s obzirom na odgovornost. Mladi su se kod toga uglavnom tužili da ih odrasli neće uključiti u svijet »velikih«. Četrnaestogodišnji Bruno kaže ovo: »Moji roditelji dolaze kući uvijek kasno navečer, ne poznaju me dovoljno, ne poznaju moje sposobnosti. Iako imam samo 14 godina, morao bih već započeti živjeti. Zašto se moji roditelji boje da mi kupe mali motor-kotač, zašto su nemirni ako izveden na šetnju malu seku, zar misle da ja ne znam paziti na nju? Situacija nije bolja ni u školi. Zašto naši nastavnici neće da vjeruju da smo i sami sposobni održavati disciplinu?« Trinaestogodišnja Chantai ovom je dodala sli'edeće: »Zašto nas roditelji neće poslušati? Kad želim s njima razgovarati o kakvoj dobroj knjizi, uvijek me odbijaju govoreći: imaš samo 13 godina, ti to još ne možeš razumjeti.« Mladi, dakle, imaju dojam da ih odrasli isključuju iz svojeg svijeta. Zato su prisiljeni stvoriti vlastitu supkulturu koja stvarno jedva da se razlikuje od kulture odraslih, i s takvih se pozicija boriti protiv ove nepravde i bar na taj način nametnuti svoju prisutnost. Prisiljeni su braniti se od stereotipnih osuda odraslih. Možda zvuči kao retoričko pitanje, ali, sigurno, nije bez svakog temelja: Zašto bi se mladi morali stidjeti, ili čak moliti oprost za zbog toga što su mladi? No upravo takvu poruku nose stereotipne osude koje moraju svaki dan susretati među odraslima: biti mlad to je sramota. Više bismo se morali čuditi kako to da mladi ne uzvrate udarac istom jačinom kakvom ih odrasli gnječe.

Ako, dakle, želimo objektivno govoriti i pisati o mladima, onda moramo raščistiti ove i još mnoge predrasude i vlastite osjećaje prema njima. Jer stereotipna žigosanja ne daju stvarnu sliku o mladima, nego o nama samima. Moramo shvatiti i kao osnovnu istinu prihvatiti da mladi niti su gori niti su bolji od nas odraslih — već jednostavno drukčiji. Moramo, dalje, znati da svaki odrastao koji karakterizira mlade u svoj opis unese svoj specifičan pogled na svijet, sistem vrednota, sebe. Tako se može dogoditi da netko kao lijenog označi onog mladića za kojega drugi nalazi da je idealist, samo što odbija materijalističku ideologiju svojih roditelja.

Na kraju ovog razmišljanja usudili bismo se formulirati jedno načelo: Ne možemo govoriti o mladima a da ujedno ne otkrivamo i sebe. A to nas, s jedne strane, upozorava na oprez s obzirom na općevažeće sudove, s obzirom na našu superiornost i sveznanje, a, s druge, na vlastitu od-

govornost za svijet u kojem mladi žive i rastu. Za taj smo svijet u prvome redu odgovorni mi odrasli. Stoga nije pravedno za sve kriviti samo mlade.

Pet svjetova mladih

Želimo li mlade razumjeti, moramo poznavati, bar u kratkim crtama, što se to u njima zbiva na putu prema odraslosti. Moramo također znati da ta transformacija od djetinjstva do odrasle dobi nije u prvome redu sociološka pojava, nego nutarnja, dinamička restrukturacija psihe mlada čovjeka. Taj proces počinje pubertetom, a završava negdje oko tridesete godine života. Boelen govori o »pet svjetova mladih«.³ Na temelju njegovih analiza pratit ćemo mlade na putu prema zrelosti.

1. »Neskladan« *svijet puberteta*. — Prvi znakovi puberteta javljaju se na tjelesnoj razini: udovi se nerazmjerno prodžuju, ruke i noge i nos veliki su gotovo kao u odrasle osobe, a glava i tijelo još su djetinjih dimenzija. Kao da se raspala harmonija rasta (stručno se to kaže: rast prati zakon asinkroničnosti). Ove vanjske promjene ostavljaju duboki trag i u njegovoj psihi. Pubertetlija već po svojem vanjskom izgledu odudara od ostalih ljudi. No povrh toga, njegovo tijelo, koje je dotad bilo tako poslušno komunikacijsko sredstvo, sada odjednom otkazuje poslušnost: geste ne prate riječi, mimika osjećaje. Tijelo koje je bilo dio sebe, tj. tijelo-subjekt, sada odjednom postaje strano tijelo, nepoznati svijet, tijelo-objekt.

Sad se u pubertetlija javlja toliko uočljiva tendencija filozofiranja: za izgubljeno tijelo zadovoljštinu traži u svijetu ideja. Prvi korak u otkrivanju svijeta ideja jest otkriće strukturiranosti svijeta. To je ujedno jedna od glavnih značajki toga razdoblja: *čar struktura*. Dolazi do izražaja u strasti za sakupljanjem, zatim u nadimcima koje pubertetlije s velikom spretnošću dijele svima: to su spretno odabrane definicije čovjeka da temelju nekih karakterističnih crta. Zanimljivo je da se ni sami mladi ne ljute ako im se pridaju nadimci. Iz njih čini se, mogu pročitati dvije stvari: prvo, da ih neko razumije i, drugo, pripadaju nekamo. Ostle iskaze ove očaranosti strukturom nalazimo u tajnim skupinama mladih, koje imaju svoju specifičnu strukturu: vođu, pravila, tajne obrede, zakletvu. To je uvježbavanje društvenog života.

2. *Prošireni adolescentov svijet*. — Adolescent je sav uronjen u svijet apstrakcije, odnosno ideja. Otkriva svijet apstraktnog i logičkog mišljenja te svijet znanosti. Rado i mnogo raspravlja radi rasprave same. Svijet ideja i mašte ne poznaje granice: u mislima i mašti postaje avanturist, istraživač dalekih krajeva, rado čita putopise. Karakteristična pozadina ovoga razvojnog stupnja jest ono što bismo naznačili kao »čar ne-

³ BOELEN, B. J., *Personal Maturity: The Existential Dimension*, The Seabury Press, New York 1978.

poznatoga«. Zov i očaranost nepoznatim pokazuje se u njegovu hobiju i strasti za sakupljanjem; rado čini kemijske ili druge eksperimente, zanima ga elektricitet, modelira. Svoje ritualne klubove zamijeni mladenačkim klapama. Njihova je svrha da oslobode adolescenta od roditeljskog identiteta koji su mu oni nametnuli. Uvijek i u svemu poziva se »na njih«, tj. na prijatelje, s njima se poistovjećuje u svemu: nošnji, načinu govora, ponašanju, načinu razmišljanja. Pozitivna je uloga grupe i to što ovdje uči pravilo »fairplava«, tj. načelo poštene igre: da bi se dobilo, mora se ulagati. Jer skupina nemilosrdno odbaci svakoga »disidenta« koji ne dijeli u svemu program grupe. Upravo smo nedavno mogli čitati u novinama tragičan slučaj jedne 13-godišnje japanske djevojčice koja se ubila zato što ju je njezina grupa zbog nečega nazvala »izdajicom i kukavicom«.

3. *Negativistički svijet adolescenata*. — Ovo razvojno doba u dječaka je obično oko 14.—16., a u djevojaka od 13. do 14. godina. Karakteristična je za to doba potpuna nutarnja nesigurnost, odbacivanje svakog autoriteta, tajanstvenost i pobuna. To je razdoblje negativno, jer se adolescent naglo, bez vidljivih razloga, zatvara i pred dotadašnjim prijateljima: dosađuje se, ništa ga ne zanima, osamljen je. Lunja bez cilja, samovoljan je, neproračunljiv, nervozan, ne zna što bi započeo sa samim sobom. Ničemu ne vidi smisla ništa nema značenja. Ne razumije sebe i zabrinut je da li je normalan? Čini mu se da je glupo uopće živjeti.

Ovo je najčešće i najviše krivo shvaćeno odnosno neshvaćeno razdoblje adolescencije. Nas ovdje ponajprije zanima adolescentov nutarnji svijet: što se u njemu zbiva, što doživljava? Čini se da je središnja tema njegova doživljavanja *iskustvo vlastite nedostatnosti*. Otkriva kontingentnost, tj. nenužnost sebe i svega stvorenog. Svijet bi lako mogao biti i bez njega, prema tome, nema uopće smisla postojati. To je ujedno i pozitivna uloga ovog negativizma: otkrivanje, naslućivanje transcendentnosti. To je prvi korak prema povratku sebi, sada već na realističnijoj razini.

Negativističko razdoblje i u adolescentu i u roditeljima i odgajateljima izaziva osjećaj bespomoćnosti. Adolescent odbija svaku ponudenu pomoć. Što god učinili roditelji, ne valja. Na žalost, čini se da i ne postoji suvisli pedagoški princip što bismo ga mogli preporučiti za ovo razdoblje. Možda je jedini savjet: pokušajmo ga shvatiti pozitivno i čekati da prođe. To je razdoblje presijecanja psihičke pupčane vrpce, i jedva što drugo možemo učiniti nego čekati dok sama ne pukne.

4. *Svemogućí svijet buđenja osobnog ja*. — Premda je uvijek riskantno razvojna razdoblja vezati uz dob, možda ćemo se najmanje prevariti ako kažemo da se ovdje radi o mladićima od 15. do 16. godine. Karakterizira ga adolescentovo osvještenje, tj. on postaje svjestan sebe. Kao da se budi iz duboka sna: ugleda čudesan svijet pun tajni, smisla i obećanja. I odjednom se više ne osjeća osamljen. Doduše, još uvijek voli samoću, ali ta samoća više nije dosada: sluša glazbu, sate i sate luta sam po šumama ili osamljenim mjestima, sanjari ležeći u travi. Osnovni je doživljaj upravo

divljenje. Njegovu samoću ispunjava divljenje samome sebi. To je razdoblje kada prevladava »*car vlastitog ja*«. Traži samoću da bi se mogao nesmetano diviti sebi. Adolescent je stigao na kraj puta prema zrelosti — sad mora stupiti na put zrelosti. A za to posjeduje sve uvjete, osim jednog: samokritičnost.

U ovoj se fazi adolescent, naime, osjeća svemogućim: čitavo njegovo biće prožeto je osjećajem svemoćnosti (*capax universi*). Mogućnosti nemaju granice. Književni opis tog osjećaja svemoćnosti i nekritičnosti nalazimo u Dostojevskog, u glasovitu romanu »Zutokljunac« (Prev. Z. Crnković, Znanje/Zora, Zagreba 1975., str. 79). Arkadij Andrejevič Dolgoruki, »zutokljunac«, ovako se ispovijeda:

Moja je ideja — da postanem Rotschild. Molim čitaoca da ostane miran i ozbiljan.

Ponavljam: moja je ideja da postanem Rotschild, da budem isto tako bogat kao Rotschild; ne naprosto bogat, nego baš kao Rotschild. Radi čega, zašto, koji su mi zapravo ciljevi — o tom će poslije biti govora. Ponajprije ću samo dokazati da je matematski pouzdano da ću ostvariti svoj cilj.

Sve je to veoma jednostavno, sva se tajna krije u dvije riječi: ustrajnost i neprekinutost.

Zatim, obračunavajući s mogućim prigovorima, dokazuje kako mu je uspjeh zajamčen. Ovdje nije toliko važan sadržaj ideje, nego ona filozofija koja nadahnjuje žutokljunca: čovjek je sposoban za sve, nema stvari koju ne bi mogao postići ustrajnoću i neprekinutošću. To je karakteristična adolescentova filozofija u toj razvojnoj fazi.

U psihi adolescenta nedostaje još osjećaj vlastitih granica. Na temelju tog osjećaja »*capax universi*«, svemogućnosti, možemo razumjeti dobro poznate pojave kod adolescenta: apsolutizam, idealizam, pretjerivanje, tvrdoglavo dokizavanje stvari unatoč suprotnoj očevidnosti itd. Adolescent sebe doživljava kao središte svijeta. Njegova otvorenost, sloboda, preuzimanje rizika i oduševljenje ne poznaju granice. Još mu nije došlo do svijesti da nije sam na svijetu.

Ovaj radikalizam potiče adolescenta da kritizira i odbaci svaku tradicionalnu vrednotu odnosno ustanovu: školu, moralni kodeks, društvene norme, političke partije, organiziranu Crkvu. Opsjednut je reformom »trulog svijeta«. Ovaj kompleks Mesije jasno iritira odrasle, što samo potencira adolescentovu samouvjerenost da sve zna, i to najbolje. Što je korijen ovom idealizmu?

Adolescent zapravo mora reevaluirati sve dosadašnje vrednote i od ponuđenih, vanjskih vrednota pretvoriti ih u nutarnje, osobno prihvaćene. Ovo se u prvom redu odnosi na velike, sveopće vrednote kao što su ljubav, dobrota, poštenje itd. I još nešto karakterizira ovo razdoblje: otkrivanje ljepote. Ne samo da priroda i vanjski svijet postaje odjednom li-

jep nego i on sam. Počne se opet brinuti za sebe, dotjerivati se, sate provodi pred ogledalom. Ova pojava osjećaja za lijepo priprema ga za konačan povratak u svijet ljudi, a na poseban način sprema ga za prve heteroseksualne kontakte.

5. *Mladenastvo — svijet osobnih odluka.* — To je već početak odrasle dobi. Mladi čovjek sada mora naći rješenja za konkretne probleme kao što su životni poziv, društveni status i brak. Možda upravo zbog toga ovo razdoblje najduže traje: u djevojaka od 18. do 28., a u mladića od 20. do 30. godine. Ipak, i ovdje vrijedi: nije najhitnije to hoće li mladi čovjek biti uspješan u očima drugih, nego da li će biti sposoban ove životne odluke donijeti na osobno zadovoljstvo. Jer te će odluke davati ton čitavu kasnijem životu.

Želimo li, dakle, bar donekle razumjeti mlade, moramo uvijek imati pred očima ne samo njihovo vanjsko ponašanje nego i one nutarnje pokretače koji stoje iza tog ponašanja. Jer često ni oni sami nisu znali zašto rade ovo ili ono. Ako im želimo pomoći u njihovu razvoju, na njihovu pui" tu prema zrelosti, moramo ih prije svega razumjeti. A takav pristup pomoći će i nama da naše reakcije ne budu izražaj naših vlastitih neriješenih problema i frustracija, nego svjestan pokušaj da dijalog koji je započeo između roditelja i djece u času rođenja ne umre, nego preko mladenačkih traženja prijeđe u dijalog između zrelih osoba.

YOUNG PEOPLE IN THE CONSCIOUSNESS OF ADULTS

Summary

First of all, the author gives a hint on the prejudices about young people. With their very presence young people arouse by the elders certain memories and feelings especially in connection with their own failures. If we would like to educate young people we must understand what is happening in them. The author also analyzed the world of young people from the point of view of their experiences. He also emphasizes that it is not just to cast blame upon them for all, since they live and grow in the world which has been created by adults.